

3 eksempler fra Grønlands historie på samspillet mellem klima og samfund.

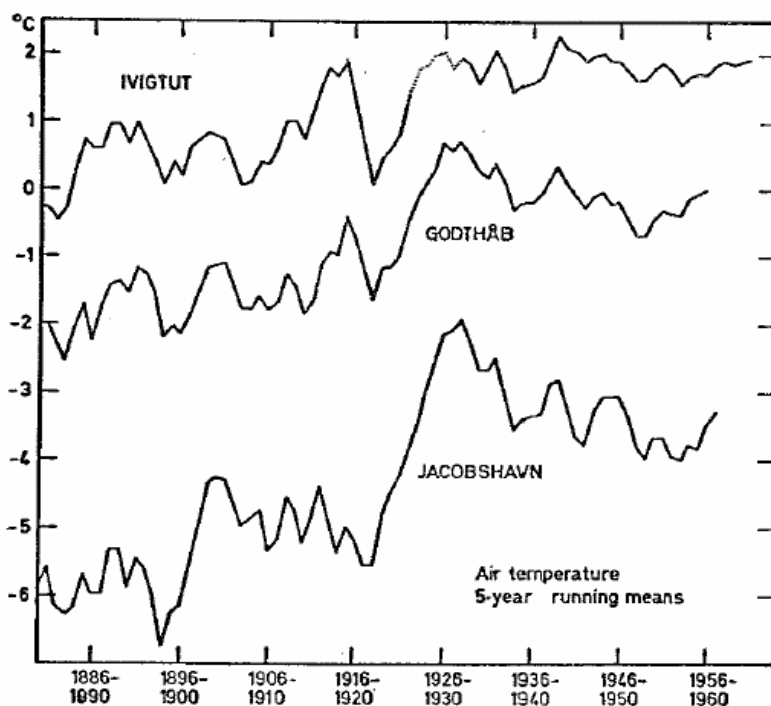
Forskningsprojektchef, cand.polit. Birger Poppel, Ilisimatusarfik & PhD stipendiat, cand.mag. Inge Høst Seiding, institut for kultur- & samfundshistorie, Ilisimatusarfik.

Eksempel 3.

a) erhvervsomlægningen i Vestgrønland 1900-1940: fra fangst til fiskeri

I store træk kan erhvervsudviklingen i Vestgrønland i perioden 1900 til 1940 karakteriseres som en omlægning fra en fangstbaseret til en fiskeribaseret økonomi. Udviklingen var delvis sammenfaldende med stigende havtemperaturer, der i perioden 1920-40 var markante. Samtidig betød faldende priser på tran på eksportmarkederne samt dalende efterspørgsel efter sælskind, at KGH's økonomi omkring århundredeskiftet var under pres og genstand for stigende politisk opmærksomhed.

Perioden 1886 til omkring 1920 var præget af meget fluktuerende og alt i alt svagt stigende lufttemperaturer, hvorefter der frem til anden verdenskrig fulgte en markant niveaustigning i både luft- og havtemperaturen. De stigende temperaturer medførte nedgang i pakisens tykkelse og udstrækning, ligesom der konstateredes tilbagetækning af mange aktive gletsjere.

Kilde: William G. Mattox:
Fishing in West Greenland 1910-1966. The Development of a New Native Industry.
Meddelelser om Grønland 197-1, København 1973

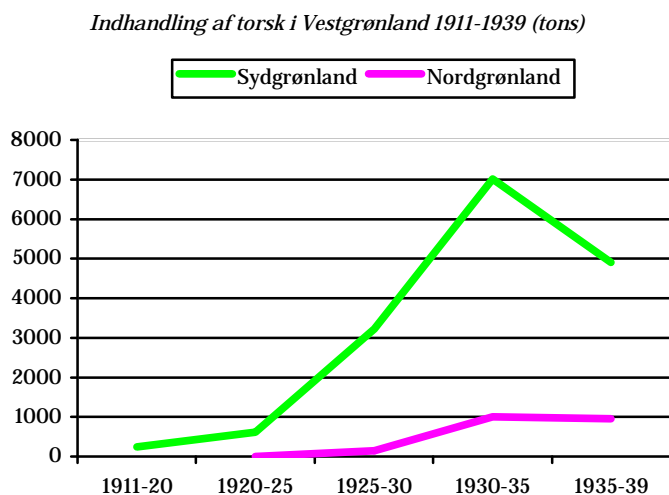
Fig. 5. Fluctuation in mean annual temperatures during the period 1886-1960 at Ivigtut, Godthåb, and Jakobshavn (5-year running means). (Source: from KGH Orientering nr. 32 (June 1968), p. 30, after material by F. HERMANN).

De ændrede klimatiske forhold skabte i samspil med andre forandringskræfter, som fx efterspørgslen efter grønlandske eksportprodukter og politiske initiativer fra det danske folketing, ændrede eksistensvilkår for den vestgrønlandske befolkning.

Sælfangstens vanskeligheder i perioden 1850-1880 (eksempel 2) førte ikke til omlægning af kolonimagtens erhvervspolitik i Grønland. Den grundlæggende årsag hertil var KGH's opfattelse af sælfangsten som grønlændernes hovederhverv. Underskuddet på handelens regnskab førte imidlertid til, at folketinget fra 1902 og årene fremover jævnlige diskuterede situationen i Grønland.

I forlængelse heraf tog KGH og Grønlands Styrelse de følgende år en række initiativer for at etablere fiskeriet. Fra 1909 til 1915 oprettede Grønlands Styrelse således 11 fiskerier/fiskestationer til fiskeri efter laks, hellefisk, helleflynder og torsk og understøttede dermed et mere bredspektret fiskeri. Samtidig indledtes videnskabelige fiskeriekspeditioner. Den første, Tjalfe-ekspeditionen gennemførtes i 1908-1909.

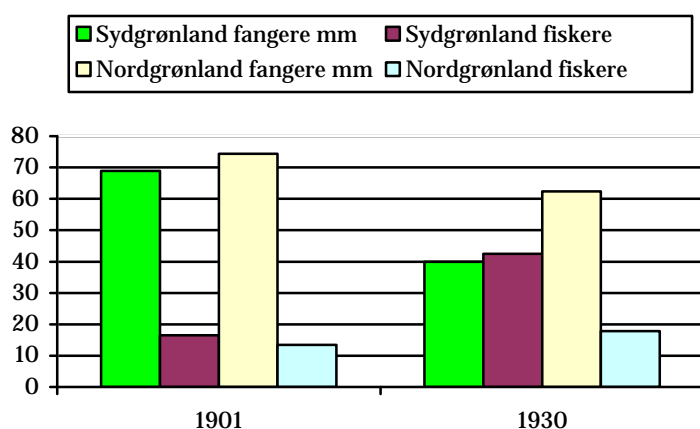
Fra 1917 og i årene fremover ændrede fiskeriet karakter fra oprindeligt et mere bredspektret til et i stigende grad monokulturelt torskefiskeri. I 1926 oversteg værdien af torskeindhandlingen værdien af det indhandlede spæk.

Perioden var præget af en omfattende udbygning af fiskerierne: 45 fiskerier i perioden 1920-29 og 66 fra 1930-39.

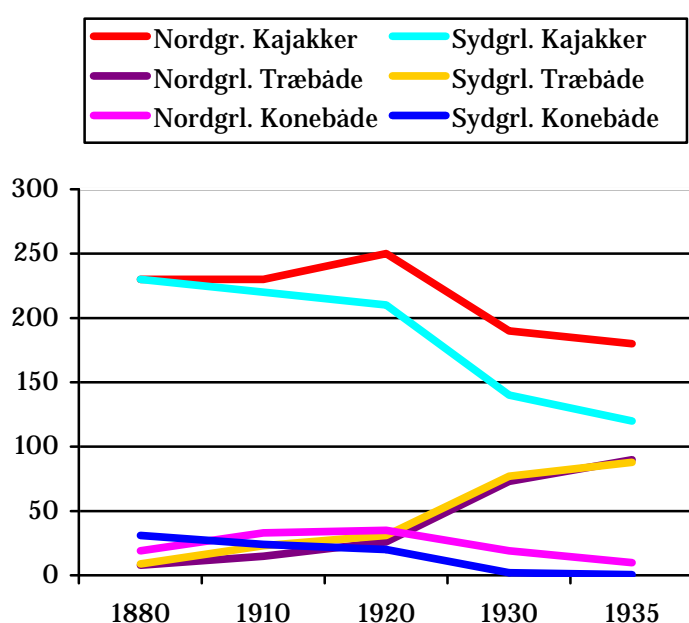
Fiskeriet indebar et begyndende brud med den traditionelle arbejdsdeling mellem kønnene, idet mange kvinder blev lønarbejdere på fiskeristationerne. Endelig betød fiskeriets stigende betydning, at sælfangeren mistede sit monopol på at være social rollemodel.

Erhvervsregistrerede i Vestgrønland 1901 og 1930: procentandel for "fangere" (inkl. "garnbrugere og jægere") og for "fiskere"

Fiskeriet indebar en ny livsform, som i mindre grad end den tidligere gav plads for en nomadiserende bosættelse. Forudsætningen for havne- og fiskeriforarbejdningsanlæggenes rentabilitet var en højere grad af fast bosættelse i den grønlandske befolkning. Antallet af byer med over 200 indbyggere voksede således fra 5 i 1901 til 18 i 1938.

Vestgrønland 1880-1935: kajakker, konebåde & træbåde pr. 1000 indbyggere

Kajakken var det fremtrædende erhvervsredskab i fangerkulturen, selvom en betydelig del af sælfangsten i Nordgrønland foregik fra isen med hundeslæde. I det traditionelle fiskeri anvendtes både kajakken og konebåden. Med starten på det såkaldte "rationelle fiskeri" i 1900-tallet vandt træbådene frem. Fra 1920'erne begyndte også motorbåde at dukke op. Dem var der i 1930 7 af i Sydgrønland og i 1939 45, mens de tilsvarende tal fra Nordgrønland hed 5 og 27.

Varmeperioden i 20. årh. gav i samspil med erhvervspolitiske beslutninger nye rammebetingelser for livet i Grønland. De ændrede rammebetingelser afspejler sig i både erhvervsstruktur og bosætning og dermed i en kreativ tilpasning til de ændrede vilkår, der ikke alene var af materiel karakter. Grønlænderne havde også før begyndelsen af det 19. århundrede fisket en række forskellige arter til eget forbrug og som supplement til fangsten. Det nye bestod i, at mange skulle indstille sig på, at det grundlæggende erhverv for mange grønlandere nu ikke mere var fangst men fiskeri. Der er dermed også tale om begyndende ændringer i den grønlandske selvforståelse.

Perioden fra 1900 til 1940 er en del af en lang tilpasningshistorie for den grønlandske befolkning – en fortælling, der ikke alene handler om mekanisk/automatisk tilpasning til ændringer i klima og andre udefrakommende faktorer, men i ligeså høj grad er et spørgsmål om at 'udnytte problemet': at foretage en kreativ og fleksibel tilpasning, der også bygger på tidlige generationers erfaringer og kombinerede traditionelle og nye måder at leve på.

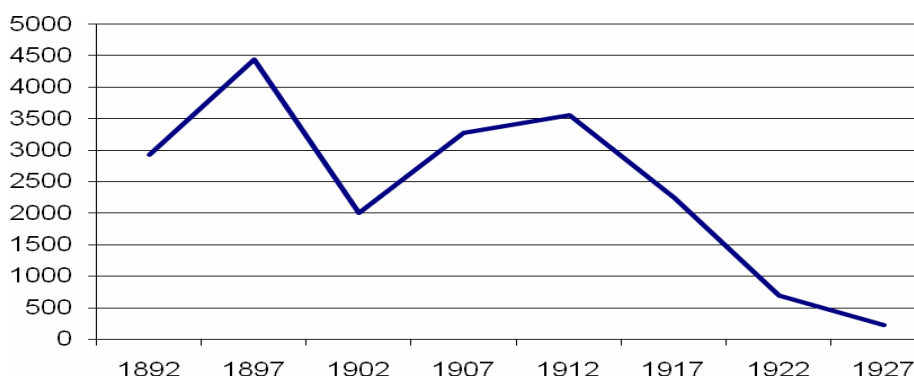
[Kilder: W.G. Mattox, *Fishing in West Greenland 1910-1966. The Development of a New Native Industry*, København 1973 (MoG 197-1); Grønlands Styrelse, *Sammendrag af Statistiske Oplysninger om Grønland*, Kbh. 1942-47, afsnit 11-13; V. Andersen, *Fra fangst til Fiskeri. Erhvervsskiftet og dets betydning for husstandsstruktur og bosættelse i Sydprøvens distrikt i Sydvestgrønland 1900-1940*, upubliceret kandidatspeciale ved Historisk Institut, Kbh. Universitet, 1993]

b) 1900-1940 – klima og sælfangst i et nordgrønlandsk distrikt (Aasiaat)

De stigende havtemperaturer, det mildere og mere urolige vejr og de deraf følgende ændrede isforhold kommer efter århundredeskiftet til at betyde en væsentlig forringelse af sælfangsten.

I kolonibestyrerens indberetninger om produktion, klima, isforhold og fangst kan man følge udviklingen over en årrække. Både indhandlingstallene og kolonibestyrerens beretninger afspejler problemerne i sælfangsten på tærkslen til erhvervsomlægningen. Omkring 1920 begynder indhandlingen af fisk at dukke op i produktionsopgørelserne og i regnskabsåret 1926/27 overstiger værdien af de indhandlede fisk værdien af indhandlet spæk.

Figur: Antal indhandlede sælskind, Aasiaat 1892-1927, 5-årige gennemsnit

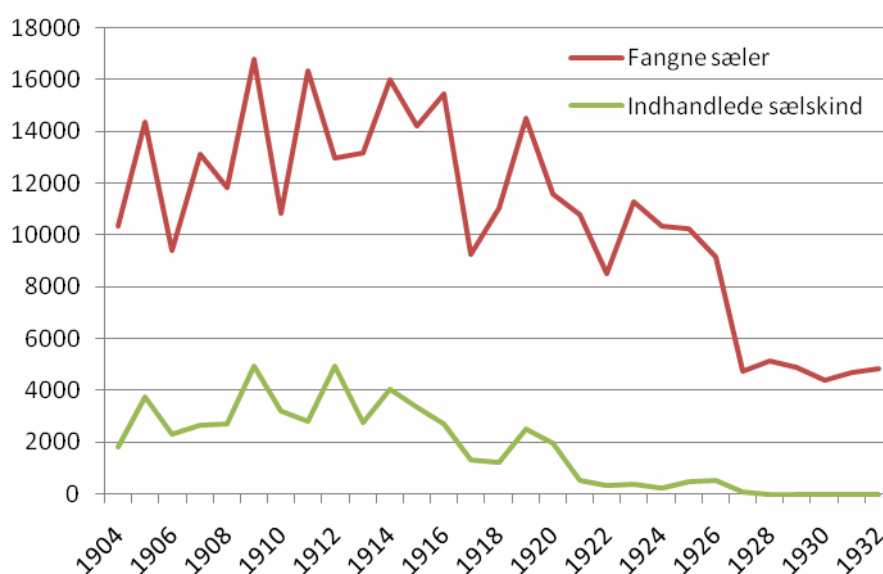

Følger man udviklingen i de årlige beskrivelser af klimaet og isforholdene i distriktet fra århundredeskiftet, kan man læse at perioden er præget af milde, urolige vintre og skiftende

isforhold. Fra begyndelsen af 1920'erne indberetter kolonibestyreren i en sammenhængende årrække om meget dårlige isforhold og deres betydning for sælfangsten. Her kan man også læse at erhvervsomlægningen nok betød en god produktion – nu af fisk – men at den ringe sælfangst påvirkede levevilkårene i negativ retning. I 1917 hvor islægget kom sent, havde ringe udbredelse og ødelagdes af mildt vejr og storme, beretter kolonibestyrer Fencker at der måtte udleveres fattighjælp og at '*Befolkningen til Tider, for at leve, [har] måttet spise kogte skind og lignende!*' ved udstederne. I årene med utilstrækkeligt islæg berettes det også hvorledes infrastrukturen i distriktet forstyrredes. Kommunikation og handel hindredes af at man ikke kunne færdes på isen.

Manglen på spæk, skind og kød følte i de grønlandske hjem selvom KGH var ved at løse sit problem i forhold til produktionen ved at rette fokus på fiskeriet. I 1930 kan man læse om nøden og et tidligt eksempel på 'aktivering' - i dette tilfælde lønnet arbejde med reparation af fundamenter o. lign.: '*Som Følge af de daarlige Erhvervsforhold har Ernæringsforholdene Vinteren igennem været mindre gode og forskellige Stenarbejder har maattet sættes i gang for at afhjælpe noget af nøden!*'

Figur: Fangne sæler og indhandlede sælskind, Aasiaat 1904-1932

Figuren viser forholdet mellem antallet af fangne sæler og antallet af indhandlede skind, samt hvorledes fangsten udvikler sig i den periode i 1920'erne hvor kolonibestyreren indberetter om særligt milde og urolige vejrforhold.

[Fangsttal: *Sammendrag af Statistiske Oplysninger om Grønland*. Særtryk af Beretninger vedrørende Grønlands Styrelse nr. 1-1942. Grønlands Styrelse 1942-1947. København.

Arkivalier: Beretninger og indhandlingstal: Grønlands Nationalarkiv, Aasiaat Kolonibestyrerarkiv, Skematiske indberetninger 1890-1940]